

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Укладач: **Попович І.С.**, доктор психологічних наук, професор

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Експериментальна психологія» є з'ясування, вимір і обґрунтування об'єктивних закономірностей психологічних феноменів за допомогою об'єктивних методів.

Міждисциплінарні зв'язки: Вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Експериментальна психологія» базується на систематизації та структуруванні знань з базових галузей психологічної науки. Зміст навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Експериментальна психологія» спрямований на опанування здобувачами загальних та фахових компетентностей з метою проведення аналізування наукових досліджень, підготовки та організації наукової діяльності. Система понять, принципів та теоретичних положень сприяє засвоєнню та зміцненню знань з курсів «Загальна психологія (з практикумом)», «Диференціальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», та є необхідною для опанування таких освітніх компонент: «Соціальна психологія (з практикумом)», «Патопсихологія», «Методологічні проблеми психології», «Психодіагностика».

Компетенції сформовані в межах навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Експериментальна психологія» є необхідними для написання кваліфікаційних робіт (проектів).

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета: розкрити основні принципи й правила проведення наукового дослідження, які визначають рівень достовірності та об'єктивності отриманих результатів; встановити чинники, які визначають хід і результат дослідження; ознайомити здобувачів з технологією і методичними особливостями психологічного експерименту.

Завдання курсу:

1. Сформулювати в здобувачів науковий підхід до вивчення особливостей психічного життя людини, до законів розвитку й функціонування психіки.

2. Ознайомити здобувачів з методологічними вихідними положеннями психологічного наукового дослідження, з основними нормативами експериментальної діяльності.

3. Надати здобувачам відомості про розвиток експерименту, місце експериментальної психології у системі наукового знання, ознайомити здобувачів з теорією та практикою експериментальної роботи: структурою дослідження, його основними складовими, планом, технологією, методами емпіричного виміру та обробкою отриманих результатів дослідження.

4. Розвинути вміння конструювати емпіричну «картину дослідження», планувати основні етапи експериментальної роботи, підбирати психодіагностичний інструментарій в залежності від мети та предмету

дослідження, реалізовувати дослідження за різними планами, здійснювати обробку та інтерпретацію даних.

Компетентності та програмні результати навчання

Вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Експериментальна психологія» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ЗК 3. ЗК 7. ЗК 9.	ФК 1. ФК 4. ФК 6. ФК 7.	ПРН 1. ПРН 2. ПРН 3. ПРН 4. ПРН 5. ПРН 6. ПРН 7. ПРН 8. ПРН 10. ПРН 15. ПРН 16. ПРН 17.

На вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти відводиться **120** годин **4** кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Основні етапи наукового дослідження

Тема 1. Становлення і розвиток експериментального методу в психології. Предмет і завдання експериментальної психології

Становлення і розвиток експериментального методу в психології. Становлення експериментальної психології. Формування першої експериментальної лабораторії з психології В. Вундтом. Предмет і завдання експериментальної психології. Розвиток експериментального методу в історії психології: схеми проведення дослідів Ф. Бекона, зародження психофізики (Е. Вебер, Г. Фехнер), психофізіологічні дослідження (Г. Гельмгольц). Визначення предмету і завдання експериментальної психології. Визначення предмету та завдань експериментальної психології. Визначення основних тенденцій розвитку експериментального методу в психології.

Тема 2. Методологія науки. Методологічні принципи експериментальної психології. Структура наукового дослідження

Методологія експериментальної психології. Психологічний вимір. Структура наукового дослідження. Порівняння діагностичної та експериментальної методики. Процедура визначення рівня індивідуального результату за процедурою побудови “інтервалу середнього значення”. Якісний

аналіз даних, що визначені в вербальній формі. Проведення асоціативної методики. Визначення класів для здійснення класифікування відповідей досліджуваних за методикою. Упорядкування класів за ступенем складності наданої асоціації, визначеного типу відношень між поняттями. Введення єдиного показника складності відповідей за запропонованою шкалою. Інтерпретація отриманого показника. Структурні елементи діагностичної методики. Особливості проведення діагностичної методики, особливості написання висновків. Складові частини експериментальної методики.

Тема 3. Методи психологічного дослідження в експериментальній психології. Неекспериментальні методи дослідницької роботи

Класифікація методів психологічного дослідження. Спостереження як метод психологічного дослідження. Стандартизовані опитувальники та анкетування в психологічному дослідженні. Психологічний експеримент. Моделювання як метод психологічного дослідження. Формування загальногрупового протоколу, бази даних. Протокол. Види протоколів. Вплив типу дослідження на вибір форми протоколу. Формування бази даних в персональному комп'ютері. Ознайомлення з засобами обробки первинних даних в програмі "SPSS v.14.0 – v.25.0".

Тема 4. Експеримент як метод психологічного дослідження. Типи експерименту, основні типи відношень між залежною та незалежною змінною. Галузеві експерименти в психології

Визначення поняття «експеримент». Типи експериментів. Основні типи відношень між залежною і незалежною змінною. Вимоги до отримання достовірних даних: репрезентативність, валідність, надійність експерименту. Чинники, що визначають високу зовнішню та внутрішню валідність, надійність дослідження. Галузеві експерименти в психології. Стратегії підбору досліджуваних в групі. Визначення особливостей проведення випадкового та стратифікованого відбору досліджуваних у групі. Процедура проведення рандомізації за групами. Процедура проведення рандомізації за рівнями досліджуваного явища. Процедура попарного проведення рандомізації.

Змістовий модуль 2.

Експериментальні та неекспериментальні форми дослідження

Тема 5. Основи планування та проведення психологічних експериментів. Стратегії та плани експериментального дослідження

Стратегії експериментального дослідження. Класифікація експериментальних планів. Плани з однією незалежною змінною та факторні плани. Плани експерименту з мінімальною кількістю респондентів (N). Засоби визначення підгруп за одним та двома показниками в вибірці (метод розподілу за квартилями, метод «медіани»). Процедура формування внутрішньогрупових норм за ступенем виразності певного показника. Поняття «медіана», графік розподілу досліджуваних за двома показниками (графік «розсіювання даних»). Визначення підгруп за допомогою медіани. Надання психологічної

характеристики підгрупам досліджуваних. Процедура розподілу досліджуваних на підгрупи за методом розподілу за квантилями.

Тема 6. Дослідницька програма в експерименті. Постановка експериментального дослідження

Поняття про дослідницьку програму. Постановка проблеми експериментального дослідження. Теоретичний аналіз проблеми. Вибір змінних та формулювання експериментальних гіпотез. Вибір стратегії та планів експериментального дослідження. Деонтологічний аналіз психологічних досліджень. Аналіз ресурсів експерименту. Вибір та обґрунтування методів виміру експериментального ефекту. Протокол експерименту. Процедура порівняння результатів за двома методиками. Стандартизація даних (z-перетворення). Поняття «z-перетворення» в психології. Ознайомлення з процедурою проведення «z-перетворення» на різних шкалах. Процедура введення сумарного показника за декількома методиками. Ознайомлення з різними шкалами, що застосовуються в психодіагностиці (станайни, шкала IQ та ін.).

Тема 7. Математико-статистичні методи експериментальної психології

Застосування статистичних методів у психологічних вимірюваннях. Напрями використання статистичних методів у психології. Кореляційний аналіз. Регресійний аналіз. Факторний аналіз. Підбір методик, визначення показників. Операціоналізація змінних. Визначення основних підходів в діагностиці (суб'єктивний, об'єктивний, проєктивний). Визначення обмежень та позитивних якостей кожного з підходів. Формулювання основних рекомендацій та принципів підбору методик у дослідження. Визначення основних показників за методикою. Особливості опису показників у науковому дослідженні.

Тема 8. Аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження психіки

Поняття про кількісний аналіз в психологічних експериментах. Поняття про якісний аналіз та інтерпретацію результатів експериментів. Наочно-графічне представлення результатів досліджень. Формулювання висновків експериментального дослідження. Використання комп'ютерів у психологічних дослідженнях. Класичний експеримент з двома вимірами. Переваги та обмеження схеми проведення дослідження з двома вимірами. Введення паралельних форм методик для проведення порівняльного аналізу. Схема Соломона. Використання критеріїв для залежних та незалежних вимірів.

Тема 9. Узагальнення та представлення результатів психологічних експериментів

Аналіз та інтерпретація результатів експериментів. Представлення результатів експериментів. Факторне дослідження. Поняття «факторне дослідження». Визначення кількості груп та якісного складу кожної групи в факторному дослідженні. Скорочення кількості груп за процедурою «латинського квадрату». Проведення факторного дослідження за планом 2x2 та 3x3. Використання статистичних критеріїв в факторному дослідженні.

Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності здобувача поєднує такі види: поточний контроль; вибірковий контроль; підсумковий модульний контроль, до якого віднесено питання для самостійного опрацювання; семестровий академічний контроль.

Використано такі **методи навчання:** лекційні та практичні заняття з підготовкою емпіричних досліджень, психодіагностичного інструментарію, застосування модульного тестування і фронтальних поточних опитувань та самостійних робіт.

Методи організації та реалізації навчально-професійної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні: традиційна лекція, лекція-презентація, дискусія, бесіда, доповідь, реферативне повідомлення, експертна оцінка;
- практичні: емпіричні дослідження, проходження психодіагностичного інструментарію, презентація, колегіальне оцінювання, підготовка психодіагностичного інструментарію з окресленої психологічної проблеми);
- наочні: презентація, спостереження, модерування.

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: дедуктивні/індуктивні, аналізування/синтезування.

3. За мірою самостійності мислення: відтворювальні, проблемно-пошукові, творчі;

4. За формуванням допитливості до навчально-професійної діяльності: методи статистичної обробки даних, експертне оцінювання, створення проблемно-пошукових груп, індивідуальне завдання.

Підсумкова оцінка з ОК «Експериментальної психології» об'єднує усі активності здобувача, що подані в силабусі з урахуванням інформальної та неформальної освіти.

Рекомендована література

Основна література:

1. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія: курс лекцій. К.: МАУП, 2003. 119 с.
2. Галян О. І., Галян І. М. Експериментальна психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 400 с.
3. Горбунова В. В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях. К.: Професіонал, 2007. 208 с.
4. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 128 с.
5. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія: підруч. К.: Центр учбової літератури, 2008. 360 с.
6. Попович І. С. Психологічні виміри соціальних очікувань особистості: монографія. Херсон: ПАТ «ХМД», 2017. 504 с.
7. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.

8. Савченко О. В. Експериментальна психологія: методичні рекомендації щодо проведення практичних робіт. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2012. 212 с.

Допоміжна література:

9. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. СПб.: Питер, 2001. 528 с.
10. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. 3-е изд. СПб.: Питер, 2004. 558 с.
11. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. СПб.: Питер, 2001. 320 с.
12. Константинов В. В. Экспериментальная психология. Курс для практического психолога. СПб.: Питер, 2006. 272 с.
13. Корнилова Т. В. Введение в психологический эксперимент: учеб. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1997. 256 с.
14. Мартин Д. Психологические эксперименты. Секреты механизмов психики. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 480 с.
15. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: учеб. пособ. СПб.: Речь, 2004. 392 с.
16. Никандров В. В. Наблюдение и эксперимент в психологии. СПб.: Речь, 2002. 103 с.
17. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: учеб. пособие. 2-е изд., доп. и перераб. / Под общей ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. СПб.: Питер, 2007. 560 с.
18. Попович І. С. Визначення типів соціальних очікувань методом кластерного аналізу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки: зб. наук. праць ХДУ*. Херсон: ВД “Гельветика”, 2017. Вип. 1. Т. II. С. 160-166.
19. Попович І. С. Досвід створення й апробації методики “Рівень соціальних очікувань” (“РСО”). *Психологічні перспективи: зб. наук. праць Східноєвропейського нац. університету імені Лесі Українки, Ін-ту соціальної і політичної психології НАПН України*. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2017. Вип. 29. С. 208-221.
20. Попович І. С. Експектометрія – методика дослідження соціально-психологічних очікувань. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. К.: ВД «ТРОЯ», 2008. Вип. 36. С. 275-284.
21. Попович І. С. Оптимізація розвитку соціально-психологічних очікувань у студентській групі: навч.-метод. посіб. Херсон: ВАТ «ХМД», 2013. 204 с.
22. Попович І. С. Семантичний аналіз наукової категорії «соціальні очікування». *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. Вип. 29. С. 528-538.
23. Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в людських взаєминах. Херсон: ВАТ «ХМД», 2009. 240 с.
24. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: Речь, 2000. 350 с.
25. Солсо Р. Л. Экспериментальная психология: практический курс. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. 528 с.
26. Экспериментальная психология / Под общ. ред. Е.С. Романовой. СПб.: Лидер, 2007. 496 с.

Інформаційні ресурси:

27. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. СПб.: Питер, 2001. 320 с. <http://www.studfiles.ru/preview/2283561/>
28. Никандров В. В. Наблюдение и эксперимент в психологии. СПб.: Речь, 2002. 103 с. http://www.koob.ru/nikandrov_v/yeksperimentalnaya_psihologiya
29. Сайт журналу в розділі “Експериментальна психологія”. <http://www.e-reading.club/book.php?book=97792>

30. Halian, A., Halian, I., Burlakova, I., Shevchenko, R., Lappo, V., Zhigarenko, I., Popovych, I. Emotional Intelligence in the Structure of Adaptation Process of Future Healthcare Professionals. *Revista Inclusiones*, 7(3). 2020. P. 447-460.
<http://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1347>
31. Popovych, I., Blynova, O., Zhuravlova, A., Toba, M., Tkach, T., Zavatska, N. Optimization of development and psycho-correction of social expectations of students of foreign philology. *Revista Inclusiones*, 2020. 7(SI). P. 23-38.
<http://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1657>
32. Popovych, I., Zhigarenko, I., Losiyevska, O., Dovbenko, S., Kashyrina, Ye., Shevchenko, R., Piletska, L. Research of Achievement Motivation's Impaction the Career Orientations of Future Managers of Organization. *Revista Inclusiones*, 2020. 7(SI). P. 247-263.
<http://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1231>
33. Tsiuniak, O., Pyslar, A., Lialiuk, G., Bondarenko, V., Kovtun, O., Los, O., Popovych, I. Research of interdependence of variables and factor structure of masters' readiness for innovative pedagogical activity. *Revista Inclusiones*, 2020. 7(3). P. 427-452.
<http://www.revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1645>